

družini, vplivih narodnih društev itd. Posamezne točke, omenjene v eseju, bi bilo treba sistematično na določenih žvorcih v več krajih obdelati. Prav tako bi bili rodovniki zelo poučni, ker bi pokazali dezintegracijski proces slovenske družine v tujem okolju, poročnost in rodnost, izbiro zakonskega druga itd."

Welerian Sobisiak pa je v omenjenem članku zapisal, da bi potrebovali objektivizirane (materialne, socialne, duhovne) kulturne elemente našega etnosa in nato v tujini sprejete oblike vedenja.

MOJCA RAVNIK

VPLIV IZSELJEVANJA NA NAČIN ŽIVLJENJA PREBIVALCEV VINICE IN OKOLIŠKIH VASI MED LETI 1918 in 1941

V diplomski nalogi sem skušala z etnološkega vidika osvetliti problematiko izseljevanja iz Bele krajine, ki se je začelo kmalu po letu 1880 in se je nadaljevalo vse do danes. Njegov tok sta prekinili le obe svetovni vojni. Delo je nadaljevanje seminarske naloge, v kateri sem obravnavala izseljevanje iz Črnomlja od njegovih začetkov do prve svetovne vojne, zanimali pa so me predvsem vzroki izseljevanja. V diplomski nalogi sem se časovno omejila na leta med obema svetovnima vojnama, krajevno pa na Vinico in okoliške vasi: Ogulin, Golek, Sečje selo, Podklanec, Perudino, Drenovec, Damelj, Zilje in Hrast. Velika večina terenskega dela je bilo opravljenega na Mladinskem raziskovalnem taboru Vinica 80, ki je potekal v okviru organizacije Znanost mladini.

Pri raziskovanju izseljenstva me je zanimalo predvsem družinsko življenje v družinah, ki so imele enega ali več družinskih članov v tujini. Zanimal me je zlasti odnos med možem in ženo, ki je bil omejen na redka pisma, in odnos otrok do očeta, ki so ga največkrat poznali le s fotografij in pisem.

Izseljevanje in družinsko življenje

Družinsko življenje izseljencev in njihovih družin je bilo ogroženo: ni bilo moža, očeta, sina, brata, svaka. Na ta problem je opozarjal že leta 1903 France Šušterič, ki je skušal organizirati slovenske izseljence. V brošurici Poduk rojakom Slovencem, ki se hočejo naseliti v Ameriki*, je zapisal tole: „Poglavitna napaka, ki jo dela naš narod pri izseljevanju iz stare domovine v Ameriko, je ta, da zakonski možje in družinski očetje puščajo svoje soproge in družine doma in pridejo sem z namenom, nekaj let tu ostati, kolikor mogoče denarja si prihraniti in se potem vrniti v domovino. To je na veliko kvar našemu narodu. Prvič zato, ker se s tem krha nežna vez, ki veže moža in ženo, starše in otroke. Ženin in nevesta si pri poroki slovesno obljubita, da ne bodeta drug drugega zapustila, ampak skupaj živela, dokler ju ne loči smrt. Ako torej mož popusti svojo ženo in živi več let ločen od nje, prelomi svojo obljubo in greši sam zoper sebe in zoper svojo zakonsko ženo. Žalostne moralne posledice imajo tako večkratne ločitve. In koliko trpi vzgoja otrok, če deca leta in leta ne vidi svojega roditelja in pogreša močne očetove roke baš tedaj, ko jo najbolj potrebuje?"

* (izšla v Jolietu l. 1903)

Odnos med zakoncema

Ko je mož odšel v tujino, je ponavadi pustil ženo samo. Njuni stiki so se skrčili na pisma, ki so prihajala neredno. Če se je mož večkrat oglašal in denarno podpiral družino, je ostala med zakoncema trdna povezava. Da pa življenje brez zakonskega druga ni bilo lahko,

kažejo besede žene izseljenca: „Ja nimam od tega zakonskega življenja nič."

Z rednim pošiljanjem denarja si je mož zagotavljal ženino zvestobo. Brat izseljenke je povedal, da žene, katerih možje so redno pošiljali denar, niso nikoli varale svojih mož. Tudi učitelj se je strinjal z njim: „Žene, ki so jih možje pustili doma v najlepših letih, so ostale zveste svojim odsotnim možem. Izjema je bila zelo redka, ker so se žene bale, da jim mož ne bo poslal denarja iz Amerike, če bo zvedel za skok čez plot." Žena je bila torej od moža denarno odvisna, bala se ga je prevarati. „Ponavadi se možje takim ženam niso oglašili, če so zvedeli za ženin skok čez plot," je povedala Viničanka.

Čeprav so bile žene od mož denarno odvisne, pa niso vsi zaupali v njihovo zvestobo. Hčerka izseljenca je pripovedovala: „(oče) Mami ni sporočil, da se bo vrnil domov, in tako se je neke noči nepričakovano vrnil. Verjetno se je hotel prepričati, če mu je mama ostala zvesta."

Kot je omenil učitelj, so nekatere žene izjemoma prevarale moža, ki so delali v Ameriki. Viničanka je pripovedovala o dveh primerih, ki sta imela najbolj boleče posledice: „Poznala sem ženo, ki je med tem, ko je bil mož v Ameriki, dobila nezakonskega otroka. Mož ji je to oprostil, vendar ji je pisal, naj se to drugič ne zgodi. Ko je žena drugič zanosila, je zaradi strahu pred možem kar sama delala splav in pri tem umrla.

Poleg te sem poznala tudi ženo, kateri je mož poslal karto in je šla za njim v Ameriko. Doma so ljudje šušljali, da pričakuje otroka s sosedom. Ko je prišla v Ameriko, so se čenče izkazale resnične, zato se je možu od žalosti zmešalo." Bilo je tudi precej namigovanj o nezvestobi žena Amerikancev, a kaj bolj konkretnega nisem izvedela.

Informatorica je povedala, da, če se je zgodilo, „da je mož prišel domov in našel zibelko, se je nekaj časa jezil, a potem se je potolažil. Vaščani so za to dejanje vedno obsojali ženo." Viničan je bil o odnosu soseske do žen, ki so varale svoje moža, bolj gostobeseden: „Če je žena v času moževe odsotnosti zanosila, so obsojali njo, čeprav niso vedeli, kako se njen mož obnaša v Ameriki."

S temi besedami je že nakazal problem zvestobe mož. Ti so namreč živeli v čisto drugem svetu kot njihove žene. Gotovo so imeli več priložnosti za varanje svojih žena, v velikih mestih so se lahko kar izgubili. Za njihovo morebitno nezvestobo ni tako zvedel nihče. Seveda so to le sklepanja. Bolj točne podatke bi lahko dali le prizadeti. Nekaj jih še živi v tujini, velika večina izseljencev pa je že mrtva.

Če so rojaki izvedeli za možev skok čez plot in to sporočili domov ženi, „je stvar z zelo grdimi besedami zanikal", je povedal sin izseljenca. Tudi javno mnenje je za nezvestobo obsojalo ženo, kajti samo en informator je povedal: „Če so vaščani na Goleku izvedeli, da kakšen mož v Ameriki živi z drugo, so ga obsojali in zaničevali."

Da pa možki v tujini niso živeli preveč asketsko, dokazuje tudi izjava sestre izseljenke: „Kmalu pa je mož začel zahajati k drugim ženskam, zato ga je sestra zapustila, ker se je bala, da bi se nalezla kakšne spolne bolezni." Tudi Viničanka je mimogrede omenila, da so bili povratniki „bolj zahtevni do svojih žena". Glede na te besede lahko sklepamo, da so si nekateri možje v tujini nabrali izkušnje tudi na tem področju.

V odnosih med zakonci se je pokazala dvojnost: žena je bila prejemnik denarja in dajalec zvestobe. Nad njo je visel strah, da bo mož, v primeru njene nezvestobe, prenehal pošiljati denar; s tem pa bi bila njen obstoj in obstoj njenih otrok ogrožena. Prisiljena je bila, da je živela vzdržno, saj je bila nenehno izpostavljena kritiki vaščanov, ki bi o njeni morebitni nezvestobi pisali možu.

1905

Tapis mojega prvega potovanja v Črnomelj, 1905
 Joliet sem zapustil dne 31. Julija ob 3.40 p.m. v
 Santa Fe R.R. Potem Chicago sem zapustil ob
 8 uri zvečer v Erie R.R. Po Ohio-skih ravninah
 sem precej dopadel. Jutro 1. Avg. ob 5.30 a.m. smo
 prišli v Marion Ohio tam smo stali za "lunch time"
 Coffee in sandwich je stalo 15¢. Barlow O. je pro-
 raj lepo mesto. Mansfield O. ima lego tak, kakor
 Joliet po hrubih, mesto je precej velike, v Mansfield
 imajo State Reformatory tej velikosti kakor
 Joliet "Penitentiary". Akron O. DePa (Kolodvor) je
 v dolini okoli Kolodvora po lep park (vet).
 Conductorji so se spremenili v Marion O. in v Kent O.
 Youngstown O. smo prišli ob 11 uri a.m. v starih
 tam mestu je dosti izdelnih fabrik. V Salamanca N.Y.
 se so spet Conductorji spremenili. Od Salamanca naprej
 so jako velike hribi, čez Olean in Cuba N.Y. Train
 gre emirami podolnini. Hornellsville smo 7.15 p.m.
 New York time. Joliet time 8.15 p.m. tukaj je train, dasi
 15 minut, za lunch time (za večerje) Jast sem kupil
 Coffee in kruh. Miha Kento je bil je jastja pa so bila
 predrag 54 koo

V Basel smo prišli 12 Avg. v soboto popoldan ob 5 uri
 ob 6 uri smo šli, čez naprej. Po švicarskem gozdu
 Alpe, ker večino sneg leži na vrhu Alp. V dolini
 teče rečica med hribi in pečinami. V Baselu
 naprej se so emirami Kondokterji menjali.
 Dne 13 Avg. v Nedeljo dan vozili. Dne 14 Avg. smo prišli v
 Ljubljano ob 11 uri popoldne, ob 1 uri popoldne se smo
 odpravili proti Novemu mestu in dospeli v mesto
 ob 5 uri popoldne. Ob 6 uri se smo s Kocijo odpeljali
 proti pariti Črnomlju jest, moja sestrična
 Johana s otrok in Jožef Jaksar iz Vojnevarci
 so Kocijo smo plačali 20 Kron. Domu sem prišel
 zvečer ob 11 uri dne 14 Avg. Oče in Mama so bili
 prav veselji da sem prišel. Dne 15 Avg. sem bil s
 pri sv. Marii v Vojnevarci in se sem boga in
 Materi Božji zahvalil za moje potovanje.
 V Črnomlju sem bil od 14 Avg. 1905 do 18 Marca
 1906. Na sv. Jožefa dan jutro ob 5 uri sem
 zapustil drage mi starše in se spet vrnil v
 Ameriko. Doma sem bil 7 mesec in 4 dni

Anton Jerman

Zakonski mož, ki je živel v tujini, je redno pošiljal
 denar, če je bil prepričan o ženini zvestobi. Ker je služil
 denar, je bil sam svoj gospod in neodvisen od kmetije. Od
 žene je zahteval, da mu ostane zvesta, saj je skrbel zanjo.
 Sam pa je bil tako daleč od mnenja vaščanov, da ga to ni
 več doseglo. Tudi, če ga je žena v pismu dolžila
 nezvestobe, je to lahko zanikal, saj ni imela nobenih
 dokazov.

Po besedah sina izseljenca bi lahko sklepali na to, da
 mož, ki se z ženo ni najbolje razumel, žene tudi ni vabil
 za seboj v tujino, oziroma je nasprotoval njenemu
 prihodu. Tako je „oče pisal mami, ki je želela oditi za
 njim, da v Ameriki ni tega, da bi si hodile ženske sol
 sposojat“. (S tem je verjetno mislil povedati, da življenje
 v tujini ni takšno kot v domači vasi, kjer si hodijo ženske
 druga k drugi posojat stvari in na klepet.)

Nekateri možje so, kot pravijo Viničani, „povlekli
 svoje žene za sabo“. Vse pa niso ostale v tujini. Dve ženi
 sta se z otroki vrnili domov. Hčerka je pripovedovala, da
 se je njena mama vrnila v domačo vas, ker ji življenje v
 Ameriki ni ugajalo. „Preveč je bilo ulic in hrupa. V
 mestu, kjer so živeli, je bila sama ravnina. Pa tudi pilo se
 je preveč.“ Druga sogovornica je povedala, da se je njena
 mama vrnila, ker ji v tujini ni bilo všeč podnebje. Na
 Vinico je prišla z moževim denarjem in si kupila posestvo.
 Oče je ostal v Ameriki in se ni nikoli vrnil. Tudi na obisk
 ni prišel in zelo redko je pisal. Iz obeh primerov lahko
 razberemo, da so bili vzroki vrnitve še kje drugje, ne samo
 v težki prilagoditvi življenju v tujini.

Odnos Amerikancev do otrok

Med našimi informatorji je bilo štirinajst otrok
 izseljencev, ki so mi največ povedali o svojem odnosu do
 očeta. Tudi dva sogovornika, ki sta bila soseda družin
 izseljencev, sta se razgovorila o njihovih družinskih
 razmerah.

O tem, kakšno razpoloženje je bilo pri otrocih ob
 očetovem slovesu, nisem dobila dosti podatkov. Nekaj
 informatorjev je bilo takrat še premajhni, da bi se
 dogodka spominjali, drugi pa svojega občutka ob slovesu
 niso povedali. Le ena sogovornica je dejala v imenu vseh
 bratov in sestre, da so bili otroci veseli, ko je oče šel v
 tujino, saj so vedeli, da bo pošiljal denar.

Informatorji so bili pred šestdesetimi leti še otroci.
 Večina je očeta poznala le po materinem pripovedovanju,
 iz pisem, ki jih je pisal, in s slik, ki jih je pošiljal. Zanje je
 bil oče oseba, ki je sicer živela, a bila je daleč. Do te
 osebe so si izoblikovali različna razmerja, ki bi jih lahko
 označili od indifirentnega odnosa do občutka pogrešanja
 in skrivnostnosti. Informatorka je povedala, da očeta ni
 pogrešala vse do petnajstega, šestnajstega leta. Šele takrat
 je občutila praznino in opazila, da imajo sosedovi otroci
 očeta in mater. Druga je izjavila, da sta imela z bratom
 mamo zelo rada. „Očeta nismo poznali, zato ga tudi
 nismo pogrešali.“

Nekateri otroci so očeta zelo pogrešali. Sogovornica
 je pripovedovala, da so otroci vedno nestrpnost pričakovali
 očetovo pismo. „Ko je mama brala pismo, smo sedeli
 okoli nje kot vrtec.“ Kadar jim je mama hotela ponagaja-
 ti, jim je iz očetovega pisma prebrala: „Tata piše, da ste
 zločesti, da vas čuje, ko jokate.“ Ker so se njeni bratje in
 sestre spominjali očeta kot zelo strogega moža, so njegovi
 opomini iz pisem bolj zalegli kot vse materine grožnje.
 Kadar so bili otroci zelo nemirni, jim je mati rekla, da jih
 sliši oče. Ta grožnja je zalegla. Takoj so postali pridni.
 Bali so se, da jih bo oče v pismu okregal.

Hčerka izseljenca je pripovedovala, da so imeli doma
 v hiši obešeno sliko očeta na častnem mestu — zraven slik
 v „bogkovem kotu“. Tako je bil oče vedno navzoč.

Amerikanci kljub odsotnosti niso bili ravnodušni do svojih otrok. Hčerka izseljenca je pripovedovala, da je oče pošiljal otrokom zobne ščetke, da ne bi imeli zob „ko konj kopito“. Sin izseljenca je povedal, da jim je oče pošiljal jopice in perilo.

Očetje v tujini niso pozabili na lepe nauke za življenje. Skrbelo jih je, da se otroci „ne bi pokvarili“. Oče je pisal informatorkini mami: „Pazi mami, kadi su ti deca i kako su ti deca.“ Hčerka izseljenca je povedala, da ji je oče v pismu naročal, da „mora bit pametna“. Sin izseljenca je pripovedoval, da se je oče bal, da bi otroci „postali gizdavi in bi brez potrebe zapravljali težko prisluženi denar.“ Oče jim je pisal: „Jako se mučim, ne bi rad, da to izkoriščate.“

Informatorji so se strinjali, da so bili očetje ponavadi radodarni. Samo eden je potožil, da je bil „oče takó žleht, da nam je grdo odgovarjal, če smo ga kaj prosili. Na primer napisal nam je, da če smo bili prej slabo oblečeni, zakaj ne bi bili še sedaj.“

Razumljivo, da so otroci nestrpnost pričakovali očetovo vrnitev. Informatorka je povedala, da je bilo razpoloženje pred njegovim prihodom med otroki takšno „kot na Miklavžev večer“. Dodala je še, da so se očeta bali, zato so bili nekaj dni pred njegovim prihodom zelo ubogljivi in pozorni do mame. Strah jih je bilo, da bi jih v primeru nagajivosti zatožila očetu. Hčerka izseljenca je povedala, da je s strahom pričakovala očetovo vrnitev, čeprav so ji ostali bratje in sestre zatrjevali, da je oče dober.

Nekateri otroci v svojem življenju še niso videli očeta. Izseljenčeva hči je povedala, da je spoznala očeta s slike, ki je visela v hiši. S prihodom očeta se je slika poosebila. Prepričala se je, da oče resnično obstaja in da ni samo naslihan.

Otroke je bilo pri prvem srečanju z očetom vedno strah, vsaj tako so mi zatrjevali. Informatorka je povedala, da se je iz strahu pred očetom pri njegovi vrnitvi skrila v sobo. Nerodno ji je bilo pred neznanim moškim, ki je zatrjeval, da je njen oče. Druga je povedala, da jo je mama naučila, naj takole pozdravi očeta ob povratku iz Amerike: „Dober dan ate, nisem vas še nikdar videla.“

Otroci so, tako so povedali informatorji, očeta nestrpnost pričakovali, predvsem zaradi daril, ki jim jih je prinesel. Šele na drugem mestu je bila radovednost, kakšen je oče. Amerikanci so vedno bogato obdarovali otroke, svoje in sosedove. Prinesli so jim sladkarije, igrače in obleko. Informatorka je z navdušenjem pripovedovala, da jim je oče prinesel majhno kuhinjo z vso gospodinjsko opremo. Vaščanka je povedala, da ji je oče prinesel punčko, ki je rekla „mama“, če si jo pritisnil na trebušček. Z njo se ni igrala, ampak jo je imela varno spravljeno v predalu. Sogovornica je povedala, da je oče prinesel deklicam, „zlate uhane, prstančke in verižice.“

S prihodom očeta se je marsikaj spremenilo. Otroci so se težko sprijaznili s tem, da so morali neznanca klicati oče.

Soseda izseljeniške družine sta pripovedovala, da so otroci očeta — povratnika nekaj časa klicali „stric“. Eden od njiju je še povedal, da se je fantek, ki ga je oče izrinil iz tople materine postelje, pritožil pri sosedih: „En stric je prišel, pa spi pri moji mami.“

Oče si je v začetku kupoval naklonjenost lastnih otrok s sladkorčki. Večkrat jih je tudi zagovarjal pred mamino jezo.

Informatorji so povedali, da so njihovi očetje zelo radi pripovedovali o življenju v tujini. Svoje dogodivščine so jim največkrat pripovedovali pozimi na topli peči. Otroke je najbolj zanimalo potovanje z ladjo.

Vaščanka je povedala, da se je njen oče v Ameriki navadil velike discipline. Zahteval je brezpogojno ubogljivi-

vost. Pravil je: „V Ameriki ne smemo nikdar reči ne, zmeraj da. Če bi samo enkrat rekel ne, bi takoj dobil delavsko knjižico.“

Vsi informatorji so zatrjevali, da v primerjavi z drugimi vaškimi otroci, katerih očetje niso bili v tujini, niso veljali nič več. Pred njimi se niso hvalili z očetovimi darovi. Informatorka je dodala, da jim je oče ukazal, da morajo sladkarije deliti tudi z drugimi. Prav tako so jim morali posojati igrače. Nek vaščan pa se je še spomnil, da so se otroci Amerikancev vedno držali vzvišeno nad drugimi. Radi so se hvalili pred svojimi sovrstniki z denarjem, ki ga je pošiljal oče in s tem, da njihov oče dela v Ameriki.

Otroci Amerikancev so si iz pripovedovanj očetov ustvarili svojo podobo o tujini. Predstavljali so si, da je „Amerika bog zna kaka lepota.“ Informatorka je pripovedovala, da je kot otrok mislila, da „se v Ameriki denar pobira kot krompir na njivi.“ Učitelj je poudaril, da so si predvsem otroci tistih izseljencev, ki so zanemarjali svoje družine, želeli iti v Ameriko, da bi zaslužili. Otroške predstave o „bajni deželi“ je rušil učitelj, ki je učencem v šoli govoril, da „v Ameriki plotovi niso s klobasami ovešeni.“

MARIJA DRAŽUMERIČ

IZSELJEVANJE IZ PREKMURJA V FRANCijo MED OBEMA VOJNAMA

Namen naloge je bil osvetliti izseljevanje Prekmurcev v Francijo in njihovo prilagajanje novemu okolju. Poleg tega so me najbolj zanimali vzroki izseljevanja, ki so bili v primerjavi z ostalo Slovenijo izjemni in posebni (tudi spričo uspešnega delovanja Borze dela v Murski Soboti); sam proces izseljevanja; prilagajanje novemu kulturnemu okolju in spreminjanje tradicionalnih šeg. Zanimali so me tudi odnosi med zakoncem in izseljenci in njihovimi družinami. Vendar na tem področju nisem naletela na uspešno sodelovanje z informatorji, tako da to vprašanje ostaja razmeroma odprto.

Naloga predstavlja začetno stopnjo v preučevanju izseljevanja iz Prekmurja. Prav zaradi tega sem morala v nalogo vključiti tudi okvirne probleme, ki jih do sedaj še nihče ni obravnaval.

Terensko delo je pokazalo, da je bilo izseljevanje Prekmurcev v Francijo med obema vojnoma trojno. Obstajali so sezonski, večletni in trajni izseljenci. Sezonski so odhajali vsako leto po nekaj mesecev v času letnih del. Drugi so odhajali za nekaj let in se nato vrnili domov. Tretji so odšli z namenom ostati nekaj let, a so za vedno ostali v Franciji. V nalogi sem obravnavala druge, torej tiste, ki so se po nekaj letih vrnili. Vse tri skupine izseljencev se med seboj razlikujejo po času bivanja v Franciji in delu, ki so ga opravljali. Zato bi preučevanje vseh zahtevalo v začetni fazi povsem ločene raziskave, kar pa bi preseglo okvir te naloge. Raziskava sezonskih izseljencev bi morala zajeti mnogo več anketirancev, kot je to meni uspelo. Pri raziskovanju tretje skupine pa bi bilo opraviti terensko delo v Franciji. Ker sem največ podatkov na terenu dobila prav za drugo skupino izseljencev, sem se odločila, da bom v nalogi obravnavala te.

Izseljevanje iz Prekmurja ima nekatere značilnosti, ki jih pri izseljevanju iz drugih krajev Slovenije ne zasledimo. V prvi vrsti je to organiziran potek izseljevanja, ki ima svoje začetke že pred ustanovitvijo Borze dela, ko so posamezne skupine delavcev vodili palirji. Povsem urejeno in vodeno izseljevanje pa se je začelo šele z ustanovit-